

ФИЛОСОФИЯ ИЛИМДЕРИ
ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ
PHILOSOPHICAL SCIENCES

EROĞLU Bedir

**BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ VE SONRASI KIRGIZİSTAN'DA
 YAZILI BASIN (Erkin Too örneğinde)**

ЭРОГЛУ Бедир

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЭГЕМЕНДҮҮЛҮККӨ
 ЧЕЙИНКИ ЖАНА АНДАН КИЙИНКИ БАСМА СӨЗ
 («Эркин Тоо» гезитинин мисалында)**

ЭРОГЛУ Бедир

**ПРЕСС-РЕЛИЗ В КЫРГЫЗСТАНЕ ДО И ПОСЛЕ НЕЗАВИСИМОСТИ:
 (на примере газеты «Эркин-Тоо»)**

EROGLU Bedir

**PRESS-RELEASE IN KYRGYZSTAN BEFORE AND AFTER INDEPENDENCE
 (on the example of the newspaper «Erkin-Too»)**

УДК: 070.19/26 (575.2)

Çağımızda medyanın toplumlar üstündeki, siyasal, sosyal ve kültürel etkisi yadsınamaz. Devletlerin dördüncü güç olarak kullandığı medya, sadece çağımızın değil aynı zamanda da tarihte de çok güçlü bir silah olarak kullanıldığı aşikârdır. Bunun bir örneği olacak mahiyette Sovyet Kırgızistan Vilayetinde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin ideolojisini topluma çok etkin bir şekilde kabul ettirmek için basını propaganda aracı olarak kullanmıştır. SSCB döneminde 1924'te Kırgızistan'da ana dilde çıkarılan ilk gazete olma özelliğini taşıyan Erkin Too gazetesinde bunun izlerine rastlamak mümkündür. Söz konusu makalede bahsi geçen, Bağımsızlık öncesi ve bağımsızlık sonrası Kırgızistan'da faaliyet gösteren Erkin Too gazetelerinin Kırgızistan yazılı basınındaki konumu, gelişimi ve gazetelerin içinde bulunduğu süreçler ile Sosyo-Kültürel etkilerine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Erkin Too, Kırgızistan, Kırgız Dili, Bağımsız Kırgızistan, Kırgızistan'da Gazetecilik, Kırgız Tuusu, Kızıl Kırgızistan.

Бүгүнкү күндө массалык маалымат каражаттарынын коомго саясий, социалдык жана маданий жактан таасир этип жатканы күмөнсүз. Бир катар мамлекеттерде медианы төртүнчү күч катары колдонулушу бүгүнкү күндө эле эмес, тарыхта да абдан зор күч катары колдонулганы талашсыз. Буга мисал катары Советтик Кыргызстанда Советтик Социалисттик Республикалар Союзунун идеологиясын коомго таасирдүү кылып жеткирүү үчүн басма сөз пропаганда куралы катары колдонулганын айта алабыз. Советтер союзу маалында 1924-жылы Кыргызстанда эне тилде басылып чыккан алгачкы гезит-

тен да бул өзгөчөлүктөрдүн издерин байкоого болот. Сөзүбүздү улай, Кыргызстандын эгемендүүлүгүнө чейин жана андан кийин Кыргызстанда жарыкка чыккан «Эркин Тоо» гезитинин кыргыз басма сөзүндөгү орду, түптөлүшү, өнүгүүсү жана гезиттин мазмунундагы коомдук-маданий таасирлерге токтолдук.

Негизги сөздөр: Эркин Тоо, Кыргызстан, кыргыз тили, Эгемендүү Кыргызстан, Кыргызстанда басма сөз, Кыргыз Туусу, Кызыл Кыргызстан.

В наше время нельзя отрицать политические, социальные и культурные последствия СМИ на общество. Средства массовой информации, которое государство использует в качестве своей четвертой силы, очевидно, используется не только в наше время, но использовалась и в истории как очень мощное оружие. В качестве примера мы можем сказать, что СССР использовали СМИ как средство пропаганды, чтобы в Советской Республике Кыргызстан эффективно распространить и использовать идеологию СССР. Об этом можно узнать в газете «Эркин Тоо», которая является первой газетой, опубликованной в Кыргызстане в 1924 году на родном языке в период СССР. В этой статье упоминается позиция, развитие и процессы активности газеты «Эркин Тоо» в прессах Кыргызстана, работающих в Кыргызстане в период до независимости и после обретения независимости, а также их социально-культурные последствия в государстве.

Ключевые слова: Эркин Тоо, Кыргызстан, кыргызский язык, Независимый Кыргызстан, журналистика в Кыргызстане, Кыргыз Туусу, Красный Кыргызстан.

Nowadays we cannot ignore political, social and cultural

impact of mass media on society. Mass media which is used as a fourth power of state, obviously, it is used not only nowadays, but it has also been used in history as a very powerful weapon. As an example we can say that during the USSR mass media was used as a tool of propaganda in Kyrgyzstan in order to spread and to use the ideology of USSR. This article mentions the position, development, process of activity as well as the socio-cultural impact of the newspaper "Erkin Too" in the press of Kyrgyzstan, which is used before and after independence.

Key words: *Erkin Too, Kyrgyzstan, Kyrgyz language, Independent Kyrgyzstan, Journalism in Kyrgyzstan, Kyrgyz Tuusu, Kyzyl Kyrgyzstan.*

14 Ekim 1924'te gerçekleşen Sovyetler Birliği Merkezi Yönetim Komitesi'nin II. Genel Oturumunda, ulusal sınırlar belirlenerek ve Sovyet Rusya bünyesinde Kara-Kırgız Özerk Bölgesi oluşturulması karara bağlanmıştır. (Kozukulov, 2017; 88). Akabinde Sovyet Kırgız coğrafyasında çok hızlı gelişim ve değişimler yaşanır olmuştur. Emekçi faaliyetlerden politikaya, sendikal faaliyetlerden eğitime varıncaya kadar birçok alanda kolektif yapı ve alanda profesyonel aktif bireyler yetişmeye başlamıştır. Bu kısa zaman zarfında gerçekleşen yenilik ve gelişmeler, ana dilde bir gazetenin eksikliğini ciddi şekilde ortaya koymuştur. Gazete, dönemin haberleşme vasfı yanında, Kırgız dilinin, kimliğinin, kültürünün gelişmesine ve insanların eğitimine büyük katkı sağlayacağı idrakinde olan Kırgız aydınlar ve Kırgız Sovyet yöneticileri ana dilde bir gazete çıkarılması çalışmalarına koyulmuşlardır. Dönemin ilk milli gazetesi olma hüviyetine sahip olacak gazetenin adı, Kara Kırgız Sovyet yöneticileri tarafından *Erkin Too* (Bağımsız Dağ) olarak kararlaştırılmıştır (Usupov, 2007; 8). Bağımsızlık öncesi ve sonrası *Erkin Too* gazetelerinin birbirinin devamı değil, tamamen birbirinden farklı iki ayrı gazete özelliği taşıdığı görülmektedir. İlk çıkan *Erkin Too* gazetesi bağımsızlık sonrasında *Kırgız Tuusu* adıyla yayın hayatına devam etmiş, bağımsızlık sonrası yayın hayatına başlayan *Erkin Too* ise günümüzde hâlâ faaliyetine devam etmektedir.

Bağımsızlık Öncesi Yayın Yapan *Erkin Too* Gazetesi'nin Kısa Tarihi

Erkin-Too, Kırgızların ana dilde çıkan ilk gazetesidir. Gazetenin birinci sayısı 7 Kasım 1924 tarihinde, günümüzdeki Özbekistan'ın başkenti olan Taşkent şehrinde yayınlanmıştır. Gazetenin altıncı sayısı sorasını takip eden 1925 yılında yazı kurulu Pişpek'e (Bişkek) taşınmıştır. Eğitimci, gazeteci, devlet ve siyaset adamı Osmonkul Aliev, gazetenin birinci redaktörü (müdürü) olarak görev almıştır. *Erkin-Too*'nun ilk sayısında eği-

timci, toplum ve bilim adamı İşenali Arabaev'in gazetesinin önemi, anlamı hakkında yazdığı makalesi ile birlikte Kırgız yazarı ve şairi Aalı Tokombaev'in *Oktyabrın Kelgen Kezi* adlı şiiri yayınlanmıştır.

İşenali Arabaev bahsi geçen makalesinde gazetesinin adının neden *Erkin-Too* olduğunu şu şekilde izah eder: "*Eskiden beri Kırgızların anayurdu Ala-Too ve Tyan-Şan'dır. Gelecekte, sabırsızlıkla beklediği umudu özgürlük ve eşitliktir. Şimdi millet uzun zamandır beklediği özgürlüğü elde etmiştir ve artık ayrı bir ülke olmuştur. Bu yüzden gazeteye Erkin-Too (Özgür Dağ) adını verdik*" (Bektenov, 1992; 13-14). O dönemde Kırgızların kullandığı alfabe olan Arap alfabesiyle gazete basılmış, 1929-1940 yılları arasında ise Latin alfabesiyle yayım hayatına devam etmiştir. 1940'lerden sonra ise bugünkü kullanılan Kırgız Kiril alfabesiyle gazete yayın hayatını sürdürmüş ve bugünlere gelmiştir. Halen de Kırgız Kiril alfabesi ile basılmaktadır. Kırgızların ilk gazetecileri, yazarları, şairleri eğitimini Taşkent'te almış olan ve alan üniversite öğrencileriydi.

Erkin-Too gazetesinde o dönemde içerik olarak, gelişmeye başlayan ülkenin siyasal, toplumsal, medeni alanlardaki gündelik olaylar, haberler, toplum problemlerini yansıtan makaleler yayınlanmıştır. Bununla birlikte gazetesinin dilinin Kırgızca olması yönüyle o dönemde öğretmenler için ders aracı olarak da kullanılmasının önünü açmıştır. Tüm bu yönleriyle gazete, halkın aydınlanmasına, edebiyat ve gazeteciliğin ve ayrıca eğitimin gelişmesine kaynaklık etmiştir.

Erkin-Too gazetesinin ismi günümüze kadarki süreçte üç kere değişmiştir. İlk olarak Ağustos 1927 yılında *Kızıl Kırgızstan* adını almıştır. Daha sonra gazetesinin adı *Sovetik Kırgızstan* olarak değişmiş, 1991 yılında ise *Kırgız Tuusu* adıyla yayın hayatına devam etmiştir (www.azattyk.org, 26.02.2018).

Redaktörleri

- 1 - Gazetenin ilk redaktörü Osmonkul Aliev
- 2 - Kasım Tımıstanov - Ağustos-Eylül 1925
- 3 - Osmonkul Aliev - Eylül 1925 - Aralık 1926
- 4 - Kaybılda İbragimov - Aralık 1926 - Mart 1927
- 5 - Şarip Kökönov Mart 1927 - Mayıs 1927
- 6 - Bayalı İsakeev Haziran 1927 - Ağustos 1927
- 7 - Kalın Rahmatullin Eylül 1927 - Kasım 1927

(Bektenov, 1992: 51).

Kaynak: Zuhra Altımuşova, “Kırgızistan’da İlk Milli Gazetenin Tarihçesi (1924-1940)”, 2013.

Bağımsızlık Sonrası Yayın Yapan Erkin Too Gazetesi’nin Kısa Tarihi

Bağımsızlık sonrasında çıkan Erkin Too gazetesi, 4 Haziran 1991 tarihinde *Cogorku Keneş*¹’e bağlı resmi bir gazete olarak yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin dili Kırgızca ve Rusçadır. 1995 yılından sonra maddi sıkıntılar nedeniyle gazetenin yayın sıklığında aksaklıklar olmuştur. Yayınlar bu nedenle süreli olarak değil çeşitli zaman aralıklarıyla çıkmaya devam etmiştir. Bunun sonucunda gazete parlamentonun gazetesi olmaktan çıkmış ve bütünüyle hükümetin yayın organı haline gelmiştir. Gazetenin ilk redaktörü Melis Aydarkulov’tur. Aydarkulov 1991’den 1996 ya kadar bu görevi ifa etmiştir. Aydarkulov’dan sonra gazetenin redaktörlük görevine Talaybek Temirov gelmiştir. Temirov, 1996 yılından başlayarak 2002’ye kadar bu görevi üstlenmiştir.

Gazete ülkenin bütün coğrafyasında ilgi gören bir gazetedir. Gazete, sadece vilayetlere bağlı olan merkez

şehirlere değil, ülkenin en kalabalık yerlerinden en kırsal yerlerine kadar ulaşmaktadır. Bununla birlikte gazete perakende olarak satılmakta aynı zamanda abonelik sistemiyle de okuyucusu ile buluşmaktadır. Gazete satış noktalarından başka, posta yoluyla ve köy muhtarlıkları aracılığıyla da okuyucusuna ulaşmaktadır. Gazete haftanın iki günü yayımlanmaktadır. Tirajı 6000-8000 arasında olup haftalık olarak yaklaşık 15000 tiraj ile okuyucuya sunulmaktadır. Gazetenin abonelik sistemine göre yılda iki kez kayıt yenilenmesi gerekmektedir ve bu abonelik sistemi altı ayda bir yani ocak-haziran, temmuz-aralık aylarına göre yapılmaktadır. Bu gazetenin bünyesinde yaklaşık olarak kırk kişi çalışmaktadır. Ayrıca gazetenin yayın ekibi ise toplamda on beş kişidir. Bu gazetede ülkenin yedi vilayetinin her birinde gazetenin maaşlı çalışanı olmayıp, gönüllü olarak gazetenin yayımlanmasına yardımcı olan insanlar da bulunmaktadır.

Gazete hazırlanırken kendi içinde dört bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler siyaset ve ekonomi, hukuk işleri, edebiyat-kültür ve ticaret-reklam şeklindedir. Haberler genel itibarı ile hükümetin sesi olarak, hükümetin çıkardığı kanunları veya almış olduğu kararları halka duyurmakta, bununla birlikte gazete gündemi yakından ilgilendiren çeşitli konuları da ele alarak okuyucusunu bilgilendirmektedir. Haber niteliği taşıyan her türlü konu,

¹ *Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneşi – Parlamentosu* (Kırgızca: *Жогорку Кеңеш*), Kırgız Cumhuriyeti’nin yasama organıdır. Parti listesinden nisbi oylama ile beş yıllık bir dönem için 120 milletvekili seçilir. Bu sayı başlangıçta 90 üyeden oluşuyordu, ancak 2010 yılında Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev’in halk ayaklanması ile görevinden uzaklaştırılmasıyla hazırlanan yeni anayasada üye sayısı 120’ye çıkarılmıştır.

gazetenin kendi kriter ve görüşlerinden ödün vermeyecek şekilde haber yapılarak okuyucusu ile buluşmaktadır. Haberlerin yayınlanmasında sınırlama yoktur. Ancak durdukları pozisyon gereğiyle hükümet karşıtı tutumlara gazetedeki yer verilmemektedir. Bunun yanında gazete bir hükümet denetçisi gibi çalışmakta, hükümete bağlı bakanlıkların eksik veya yanlış olan tutumlarını kamuoyuna duyurmakla mükelleftir. Gazetenin dış kaynaklara bağlı haberleri ise genellikle internet sitelerinden alıntılar yapılarak gazetedeki yer almakta ve kendi sayılarında da bunlara yer vermektedir.

Gazete bünyesinde yurt dışında çalışan haberciler de bulunmamaktadır. Gazetedeki yayınlanan haberlerin içerikleri yurt içini veya yurt dışını ele alsada, bunlar arasında öncelik olarak genellikle Kırgızistan ve Kırgızlar hakkında olan haberlerin işlenmesine özen gösterilmektedir. Gazeteyi diğer gazetelerden ayıran bir diğer önemli özellik ise, gazetedeki yer alan haberlerin halk tarafından güvenilir ve doğru kabul edilmesidir. Gazete halkı bilinçlendirmek için her zaman doğru habercilik çerçevesinde çalışmalarını yürütmüştür. Çok haber vermektense, gerekli haberleri halka duyurmayı kendine prensip olarak benimsemiştir. Gazetenin kendine ait bir basımevi bulunmamaktadır. Buna rağmen her türlü maliyet göze alınarak haftada iki kez okuyucusuyla buluşmaktadır (Temirov, Söyleşi; 2018).

Gazetenin 1991 yılından bu yana görev almış redaktörleri

Melis AYDARKULOV, 1991-1996

Taalaybek TEMİROV, 1996-2002

Esenbay KALDAROV, 2002-2005

Nurlanbek ŞAKİEV, 2005-2006

Sakı SADIKOV, 2006-2010

Abduvahab MONİYEYEV, 2010-2011

Manas OSMONOV, 2011-2014

Nargiza MANSUROVA, 2014-2016

Kurmanbek RISPAYEV, 2016

Erkin Too Gazetelerinin Toplum Üzerindeki Etkileri

Gazetenin ana dilde çıkartılan ilk milli gazete olması ve gazetenin işlevsel önemiyetinin önemi sebebiyle, gazetenin çıkarılması aşamasında yoğun ve titiz bir çalışma yürütülmüştür. Yönetim tarafından, gazetenin tüzüğü için tüzük kurulu ve editör komisyonu oluşturulmuştur. O dönem bölgede kullanılan Arap alfabesi, Kırgız dilinin zenginliğine ve ses yapısına tam olarak uyum sağlamadığı düşünülmüştür. Bu durumun getirmiş olduğu eksiklikleri en aza indirmek için, Kara Kırgız Bilim Komisyonu tarafından Arap alfabesindeki Kırgız dilinin ses yapısına uygun olmayan ses yapısında karşılığı bulunmayan harfler çıkartılmış, alfabe dilin yapısına uygun hale getirilmiştir. Ana dilde yayınlanmış ilk gazete, Erkin Too adıyla 7 Kasım 1924'te Taşkent şehrinde Arap alfabesiyle çıkmış tirajı ise 1000 olarak gerçekleşmiştir (Tentimişev, 2004; 4).

Moskova merkezli yayım ideolojisine uygun hareket eden gazetedeki o dönemin Bolşevik Sovyet yönetiminin ideolojisini yaymak ve pekiştirmek için diğer gazetelere olduğu gibi Erkin Too'ya da büyük iş düşmekteydi. Bunun bilincinde olan yeni komünist sosyalist hükümet, Çarlık yönetimin izlerini ve etkilerini ortadan kaldırmak için, kendi kültürel, sosyal ve siyasal

görüşlerini halklara kabul ettirmek için basım yayım organlarını çok aktif bir şekilde kullanmıştır. Bolşevik yönetimi yayım organlarının materyallerinin içeriğini buna göre düzenlemiştir. Merkez Sovyet yönetimi diğer bölgelerde olduğu gibi Sovyet Kırgızistan bölgesinde faaliyet gösteren kendi parti komitesine, özellikle gazetelerde kendi ideolojilerine uygun içerik ve konulara yer verilmesi hususunda talimat verilmiştir. Erkin Too ve onun devamı olan Kızıl Kırgızistan gazeteleri bu hususta Lenin taraftarı ideolojiyi geniş kitlelere yayması için aktif olarak faaliyet göstermiştir. Komünist partinin yapmış olduğu faaliyetler ve almış olduğu kararlar hem Rusça hem Kırgızca olarak gazetelerin ilk sayfalarında yer almıştır.

Sovyet yönetiminde o dönem siyaset, çalkantılı bir durumdaydı. Merkezde yaşanan fikir ayrılıklarının sebep olduğu buhran bütün Sovyet topraklarına da yansımıştı. Bu nedenle komünist partinin düşüncelerinden aykırı düşünmek ve hareket etmek, hükümete itaatsizlik anlamına gelmekle beraber vatan haini, devlet düşmanı damgasının yenmesine sebep olmuştur. Merkez partinin bu tutumu diğer bölgelerdeki parti teşkilatlanmalarını ve devlet kademelerini de tedirgin eden bir durum teşkil etmiştir. Genellikle merkez yönetime sadık dava adamları, merkezde olduğu gibi diğer Sovyet özerk bölgelerinde de devlet kademelerinde, teşkilatlanmaların başlarında veya yayım organlarında çalışmalarına izin veriliyordu. Bu durum Sovyet Kırgız vilayetinde de etkili bir biçimde kendini hissettirmiş, Erkin Too ve devamı olan Kızıl Kırgızistan gazetelerinde çalışan insanlar, bölge parti teşkilatı tarafından kontrol altında tutulmuş ve gazetelerin Sovyet komünist partisinin aleyhinde veya ideolojilerini sarsacak yayımlar yapmasına engel olunmuştur. Bu tür girişimlerde bulunanlar ise ağır şekilde itham edilmiş sonrasında cezalandırılmış veya görevlerine son verilerek baskılar uygulanmıştır (Cumanaliev, 2002; 242). Bu gidişattan memnun olmayan bazı Kırgız düşünür ve yazarlar, kaleme aldıkları yazılarını gazetedeki yayımlatırken genellikle kendi isimlerini kullanmayarak müstear isim ve lakaplar kullanmışlardır.

Siyasi olarak üstünlüğü sağlayan Bolşevik Sosyalist Komünist Parti Hükümeti, ekonomiyi canlandırmak için ise o dönemin gazeteleri olan Erkin Too ve Kızıl Kırgızistan gazetelerini propaganda aleti olarak kullanmıştır. Bu gazetelerde sürekli özel mülkiyeti yeren, bunun yerine kolektif bir yapıya ihtiyacın olduğu yönünde haberler sürekli olarak yapılmıştır. Kolektif yapının oluşması ve güçlenmesinin tek yolunun ise Kalhozlara² destek olunmasından geçtiği yönünde ve özel mülkiyeti ancak Kalhozların bitirebileceği yönünde haberlere sıklıkla yer verilmiştir. Gazetenin ilk sayfalarında genellikle bölgede faaliyet gösteren kalhozların büyük ve geniş çaplı bir şekilde propagandası yapılmış, faaliyetleri anlatılmış ve bu yeni kolektif oluşum hakkında bilgi verilmiştir. Bu

² *Kolhoz*, коллективное хозяйство (коллективное хозяйство) kolektif tarımcılık kelimesinin kısaltılmış halidir. SSCB'de tarım sektöründe örgütlenen, kolektif tarımla uğraşan birlikler olarak tanımlanırlar. Toprağın mülkiyeti devlete ait olmakla beraber, 99 yıllığına sembolik bir rakamla köylüye kiraya verilir. Bunun dışında devlet çiftliklerinden oluşan ve toprağın tamamı doğrudan devlet eliyle işletilen Sovhozlar vardır. Kolkhoz çiftliklerine üye olan kişiler (eril) kolhoznik ve (dişi) kolhoznitsa denilir.

sistemin faydalarının yanı sıra tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi hususunda insanlara konuyla ilgili öneriler de haberlerde gazete sayfalarında yer almıştır (Tarasov, 1965; 52). Merkezin istediği ekonomik seviyeye gelmesi için bölgelerde insanları bilinçlendirmenin yanı sıra insanları teşvik edici, onura edici devlet hizmetkârı anlamına gelen çeşitli ödüller ile madalyalar verilmekte, bunlarda gazetelerde yer almaktaydı. Ayrıca gazetelerde merkez yönetimin, bu sistemin gelişmesi hususunda yapmış oldukları dört yıllık beş yıllık çalışma planlarına ait aldıkları kararlar gazetelerde arka arkaya geniş bir şekilde yayımlanmıştır.

Erkin Too, süreli yayın hayatına geçmeden önce, yani 1920'li yıllarda Kırgızca ders kitabı bulunmamaktaydı. 1924 yılında yayın hayatına başlayan ve daha sonrada adını Kızıl Kırgızistan olarak değiştiren Erkin Too gazetesinin ilk sayıları il ve ilçelerde özellikle okuma yazma öğrenimi konusunda faydalanılan kaynak olmuştur. Hatta gazete, alfabe ve kılavuz kitabı olarak da kullanılmıştır. Bununla da kalmayarak orta ve yükseköğrenim kurumlarında da ders kitabı mahiyetinde gazeteden yararlanılmıştır. Bu gazeteler Kırgızistan'da gazeteciliğin gelişmesine ve Kırgız edebiyatına büyük katkı sağlamıştır. Gazetenin edebiyat bölümünde dünya edebiyatından seçmelerin yanı sıra, Sovyet ve Rus şairlerin eserleri de biyografileriyle beraber yer almıştır. Kırgız ediplerinin ve şairlerinin çeviri ve denemeleri ilk olarak Kızıl Kırgızistan gazetesinde basılarak yayımlanmıştır. Bolşevik ihtilaline kadarki dönemde Kırgızistan'da okuma yazma bilenlerin sayısı çok azdı. 9 ve 49 yaş aralığında okuma oranı % 3.1, bunun içinde erkekler arasında okuma yazma bilenlerin sayısı % 5, kadınlar arasında ise bu oran daha da düşük % 0,8 idi (Ploskih, 2002; 35).

Bunu fırsat bilen merkez Sovyet Yönetimi, cehaletle savaşma kampanyası adı altında parti teşkilatlarını görevlendirerek gazetelerin daha çok kitlelere ulaşması ve okur yazarlığın artırılması için, okuma köşeleri okuma salonları gibi ideolojisine uygun hizmet veren yerler açtı ve bu gazeteler burada halka okutuldu veya okuyan kişi tarafından dinletildi. Bir süre sonra bu gazetelerde kullanılan alfabenin değiştirilip yerine Latin alfabesine geçilmesinin gerektiğini savunan yazılar yer almaya başladı. Bazı kesimler karşı çıksa da bir süre sonra gazete Latin harfleriyle çıkmaya başladı. Ardından da SSCB'nin başlatmış olduğu dine karşı olan tutum propagandası neticesinde cereyan eden cami ve kiliseleri yok etme kampanyası gazetelere de yansıtılmıştır. Sonrasında bu dönemde bazı cami ve kiliseler kapatılmıştır. Gazetelerdeki yazılar artık 1942 yılına gelindiğinde Latin alfabesiyle değil de Kiril alfabesiyle çıkmaya başlamıştır. Bölgede biraz daha güçlenen merkez yönetim, artık toplulukların örf adetlerini değiştirme yönünde gazetede propagandalar yapmaya başlamıştır. Bunun sonucunda kadınların toplumda ve kamuda daha aktif rol almasını sağlamış ve görev aldıkları kademelerde hangi

statüye geldiklerini de halka bu gazeteler tarafından duyurmuşlardır.

Sonuç. Kırgızistan'da ana dilde ilk yayımlanan gazete olma özelliğine sahip olan Erkin Too Gazetesi, 1924 yılında açılmış olup, o dönemin siyasal sosyal ve kültürel sorunlarına değinmiş ve sorunları yansıtmıştır. Gazetenin ilk yayınlarında Arap alfabesi kullanılmış, 1927'de gazete adını değiştirerek Kızıl Kırgızistan yapmış ve bu şekilde yayın hayatına devam etmiştir. Bununla birlikte bir süre sonra gazetede kullanılan alfabede değişikliğe gidilmiş Arap alfabesi yerine Latin alfabesini kullanılmıştır. 1942 yılında ise Latin alfabesinden vazgeçilerek, o günden günümüze kadar kullanılan Kiril alfabesi kullanılmaya başlamıştır. 1956 yılına gelindiğinde gazetenin adı *Sovyet Kırgızistan* olarak tekrar değişmiştir. Gazete 1991 yılında Kırgızistan'ın bağımsızlığını almasıyla beraber, yine isim değişikliğine giderek Kırgız Tuusu adını almış ve günümüze kadar yayın hayatını devam etmiştir.

Bu gazeteler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde, Sovyet yönetiminin ideolojisini halka kabul ettirilmesinde ve Sovyet fikirlerinin halka yansımada, Sovyet yönetimi tarafından etkili olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte, halkın ihtiyaç duyduğu konularda, genellikle kırsal kesimin sesi olmuştur. 1991 yılından sonra açılan Erkin Too ile 1924 yılındaki Erkin Too birbirlerinin devamı olmayıp, içerik olarak toplumun kültürel, siyasal ve sosyal yönlerini ele alan, bunları geniş kitlelere duyurma gayesinde olan iki farklı gazete olarak hâlâ faaliyetlerine devam etmektedirler.

Kaynakça:

- 1937: Erkin Toonun Birinci Redaktoru O Alievdi da Cok Kılışkan. https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_stalinism_1937_osm_onkul-aliev_erkin_too/28697003.html. Erişim: 26.02.2018).
- ALTIMIŞOVA, Z. (2013). Kırgızistan'da İlk Milli Gazetenin Tarihçesi. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:29, ss.73-90.
- BEKTENOV, Z. (1992). Zamandaş Cönündö Eskertüü. Adabiyat Basması, Bişkek.
- CUMANALIEV, A. (2002). Politiceskaya İstoriya Kırgızstana. Bişkek.
- KOZUKULOV, T. (2017). «Kırgızistan'da Devletin Din Siyaseti». Akademik Hassasiyetler Dergisi, 4(7), 85-104.
- PLOSKIH, S. (2002). Repressirovannaya Kultura: İstoriya Stanovleniya i Tragedii Kırgızskoy İntelligentsii, Doktora Tezi, Bişkek.
- TARASOV, İ. (1965). «Glavnoe İdeynoe Orujie Kompartii Kirgizii». İz İstorii Kommunističeskoy Partii Kirgizii, Sayı 2, Frunze.
- TEMİROV, T. (2018). «Erkin Too Gazetesinin Tarihçesi» Söyleşi, Bişkek. (Söyleşi Tarihi: 02.02.2018).
- TENTİMİŞEV, M. (2004). Kırgız Tuusu - XXI Kılımlı Geziti (1924-2004), Bişkek.
- USUPOV S. (2007). İstoriya Kırgızskoy Jurnalistiki, Bişkek.

Рецензент: д.филос.н., профессор Бөкөшов Ж.Б.